

יד
מדר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
מקיץ
טבת ה'תשע"ג ב'שכ"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

השלמה (ממוצש"ק וישב התשע"ג) בעניין חתן שנמחלים לו עוונותיו ביום חופתו, והאם דוקא כשעשה תשובה.

עניין אמירת ברכת האירוסין ע"י החתן, קירוי הברכה לחתן, המנהג בתימן וכיצד יש לנהוג כיום, והאם שייך דין בטל הטעם לא בטלה תקנה בעניין זה. האם נכונה השתתפות הקהל בחלק מברכות שבע ברכות, מנהג ק"ק תימן והשינוי שחל בארץ ישראל בעניין זה, והאם המברך צריך לחזור שוב על מלים אלו שהקהל אמרו.

לאחר השיעור: סעודת שבע ברכות לחתן ר' שאול יצ"ו בן מרן שליט"א.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור – 313

**ניתן להקדיש כל שיעור
להצלחה, לרפואה, או לעילוי נשמת
פרטים בטלפון: 050-4140741**

**והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים,
ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכי"ר.**

השלמה (ממוצש"ק וישב התשע"ג) בעניין חתן שנמחלים לו עוונותיו ביום חופתו, והאם דוקא כשעשה תשובה.

איתא בירושלמי ומסכת ביכורים פרק ג' הלכה ג', רבי זעירא, הוון בעיין ממניתיה, ולא בעי מקבל עלוי. רצו למנות את רבי זעירא, מי שנקרא אצלנו בגמרא בשם רבי זירא, (בירושלמי מוסיפים עא"ן, כי זאת אות גרונית הנבלעת). הוא היה גדול בתורה, ורצו למנותו לתפקיד ציבורי, אבל הוא לא רצה ולא הסכים לקבל. כד שמע ההן תנייא תני, 'חכם, חתן, נשיא, גדולה מכפרת', קיבל עליה ממניתיה. נודע לו דבר חידוש, ברייתא שאומר אחד התנאים, שחכם, כשממנים חכם לתפקיד ציבורי, או חתן, כאשר הוא נושא אשה, או נשיא המקבל שררה על ישראל, הגדולה מכפרת עליהם, ומוחלים להם על כל עוונותיהם. כאשר שמע זאת ר' זירא, הסכים והתרצה.

ומביא על כך הירושלמי ראיות. חכם, מה הראיה שמוחלין לו על כל עוונותיו? מַפְנֵי שִׁיבָה תְּקוּם וְהִדְרָת פְּנֵי זְקֵן וְיִקְרָא י"ט, ל"ב, מה כתיב בתריה, וְכִי יָגוּר אֶתְךָ גֵר בְּאַרְצְכֶם, לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ [שם ל"ב], מה הגר מוחלין לו על כל עוונותיו, אף חכם שנתמנה מוחלין לו כל עוונותיו. הרי בתורה מובא איסור לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא תִכְתְּשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ [שם י"א], ואילו עניין הונאת גר נכתב אחרי כן, בלי קשר לעניין דלעיל. לכאורה, היה צריך ויותר מתאים לצרף את עניין זכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו, ביחד אתם, שהם עניינים דומים. מדוע התורה דחתה זאת, וצירפה זאת לעניין של 'מפני שיבה תקום'? אלא שסמיכות העניינים באה ללמד אותנו, ששיבה, זוהדרת פני זקן, היינו זקן בתורה ובחכמה, וכן זכי יגור אתך גר, דהיינו גר שנתגייר מוחלין לו על כל עוונותיו, וא"כ גם חכם כשנתמנה, מוחלין לו על כל עוונותיו. זאת מלמדת הסמיכות.

לגבי חתן, מהיכן לומדים שמוחלין לו על כל עוונותיו? חתן, שנאמר וילך עשו אל ישמעאל ויקח פרשת תולדות, ויִרְא עֶשׂוּ כִּי רְעוּת בָּנוֹת בְּנֵעֻן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו. וַיֵּלֶךְ עֶשׂוּ אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח

אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לֹא אִשָּׁה [בראשית כ"ח, ח'–ט"ו]. אומר הירושלמי, וכי מחלת שמה? והלא בשמת שמה? הרי בפרשת וישלח כתוב, ואת בשמת בת ישמעאל אחות נביות. מדוע היא נקראת מחלת? אלא שנמחלו לו כל עוונותיו. אפילו עשו הרשע, שהספיק ביום אחד לעבור על חמש עבירות חמורות, נתאר לעצמנו איזו רשימת עבירות היו לו בכל הימים, אבל כאשר הוא נשא אשה, וזאת כבר היתה אשה הגונה, בתו של ישמעאל, לא כמו נשותיו הקודמות שהיו עובדות ע"ז, כמש"נ 'זתהיינה מורת רוח'. א"כ מפני שנשאה, מחלו לו על כל עוונותיו. אם כך לעשו הרשע, ק"ו לאחרים, ק"ו ליהודי.

לגבי נשיא, מאיפה לומדים זאת? נשיא, שנאמר בן שנה שאול במלכו. וכי בן שנה היה? אלא שנמחלו לו כל עוונותיו כתינוק בן שנה.

דנים בספרים, לגבי עניין זה של חתן, שנמחלים לו כל עוונותיו, לכאורה מה נפשך, הוא עשה תשובה או לא עשה תשובה? אם עשה תשובה, א"כ גם מבלי שיהיה חתן מוחלין לו על כל עוונותיו. ואם לא עשה תשובה, מה מוסיף בזה שהוא נושא אשה? מה זה נותן? וכי זו סגולה שביום זה ימחלו לו על כל עוונותיו?

ואכן ישנם שרצו לומר, שזה אפילו בלי שיחזור בתשובה. כי הרי לומדים זאת מעשו, וכי סלקא דעתך שעשו עשה תשובה? לכאורה לא מצאנו שהוא עשה תשובה. א"כ רצו להוכיח מפה, שאפילו בלי שהחתן עשה תשובה, מוחלין לו על כל עוונותיו.

כידוע, יש נושא נוסף שדנים עליו בספרים, לגבי ברית מילה. מביאים בספרים בשם מדרש, לא ידוע היכן נמצא מדרש זה, אבל בהרבה ספרים מביאים שכך נמצא במדרש, שכל אלה המשתתפים במצות ברית מילה, אליהו הנביא ביקש מהקב"ה שימחל להם על כל עוונותיהם. גם על כך דנים המפרשים, מה פירוש? הנמצאים שם חזרו בתשובה או לא חזרו בתשובה? לכאורה מדברים באופן רגיל, אנשים באים לברית מילה, ואליהו הנביא לא מסכים לבוא

אולם לפענ"ד, צריכים לדייק. לא כתוב שעשו חזר בתשובה, שהוא התגייר, אלא ש'נתן דעתו להתגייר'. דהיינו, הוא רק הרהר בתשובה, היתה לו הוה אמינא לחזור בתשובה.

דיברתי בעבר [מוצש"ק קורח ה'תש"ע], לגבי המנהג שנהגו בדורנו זה, אפילו שאבותינו לא נהגו כך, לומר בברית מילה פסוקי שמע ישראל וי"י מלך וגו'. בדורות שעברו, אבותינו לא נהגו זאת. גם האשכנזים בחו"ל לא נהגו זאת. אבל היום, התקבל מנהג זה והתפשט. כתבתי בשע"ה [ני"ד חלק תורה ומצוות סי' קנ"ט סעיף י'] שלא הזמן כעת לומר זאת. הכל טוב ויפה. אבל במציאות, רואים שני דברים. ראשית, אני רואה שמגיעים לברית מילה, ובין כה וכה ישנה הפסקה שלא עושים כלום, אם כן לא נורא אם יגידו אפילו מזמור תהלים, זה יותר טוב בשיתבטלו ויפטטו. א"כ עדיף שיגידו אז שמע ישראל. אבל יתירה מכך, מתוך הדברים דלעיל התעוררתי, שכיון שלצערינו משתתפים היום בבריתות גם הרבה אנשים שהם פורקי עול תורה ומצוות, ואולי גם אחרי הברית מילה רואים שבעוה"ר הם עדיין לא חזרו בתשובה, אבל אולי אם הם שמעו בברית מילה שמע ישראל וי"י מלך, אולי נתנו ליבם לעשות תשובה. כמו עשו, לכל הפחות. אולי הם מתחילים לחשוב, לתת דעתם להרהר בתשובה. הרי כתוב, שבני ישראל כשהיו במצרים, אפילו שעדיין הם לא תיקנו את עצמם, אבל חז"ל אומרים שהיה בליבם לחזור בתשובה. כל אחד נתן דעתו לכך, אע"פ שלא ידע מה יש בלב חבירו.

לפי"ז אפשר לתרץ את השאלה ששאלנו, מפני שבעצם אי אפשר לשאול פה מה נפשך, האם החתן חזר בתשובה או לא חזר בתשובה. כי אין הכי נמי, ודאי שאם אדם חוזר בתשובה, אפילו מבלי שיהיה חתן נמחלין לו עוונותיו. אבל פה בחתן, מועיל דבר זה, שהוא נותן את דעתו לכך ורוצה לתקן את עצמו, ורצון זה בלבד כבר מצטרף לתקן את העניין.

כי אינו יכול לסבול עוברי עבירה, לכן הקב"ה הסכים לאליהו בדבר זה, ומוחלים לכולם על כל עוונותיהם. לא רק לאבי הבן ולסנדק, אלא לכל הציבור. כי אליהו הנביא לא מסוגל להיות בחברה כזאת, הוא הרי אמר 'קנא קנאתי', אינו יכול לסבול להיות במחיצת עוברי עבירה. א"כ דנים גם על כך, שלכאורה הציבור לא חזרו בתשובה, א"כ כיצד נמחלו להם עוונותיהם? ואכן לכאורה הדבר פלא, וזה נושא שצריך לדבר עליו בפני עצמו.

בכל אופן, ישנם שרצו להביא מפה ראייה, כמו שחתן מוחלין לו על כל עוונותיו, ומשמע אפילו אם אינו חוזר בתשובה, א"כ ה"ה בברית מילה. אמנם יש מנהג שהחתן מתענה בערב חופתו, ובעצם זוהי סיבת הדבר, כדי שהתענית תסייע לו לחזרה בתשובה. אבל בפשטות גם אם אינו חוזר בתשובה מוחלין על כל עוונותיו.

מאידיך יש טענו, שאכן עשו חזר בתשובה. הדבר לכאורה כתוב במפורש במדרש רבה על הפסוק 'זירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו, וילך עשיו אל ישמעאל', אומר המדרש, רבי יהושע בן לוי אמר, מלמד שנתן דעתו להתגייר. דהיינו, לחזור בתשובה. מחלת, מלמד שנמחלו לו כל עוונותיו. כך מסיים שם בבראשית רבה. אולם מובא שם במדרש דעת רבי אלעזר, החולק על כך. הוא אומר, אם היה כתוב שעשו הוציא את נשיו הראשונות, דהיינו שגירשם, אז אפשר היה לומר שחזר בתשובה. אבל כעת שכתוב שנשא את מחלת 'על נשיו לו לאשה', היינו שהוסיף רשעה על רשעה. כבר לא היה מספיק לו הרשעות הראשונות, אלא שעוד הוסיף עליהם, א"כ הוא לא תיקן את עצמו. אם אכן הוא רצה לחזור בתשובה, היה צריך לגרש את נשיו הראשונות, שהיו עובדות ע"ז, ובגללם גם הוא עבד ע"ז, הן עשו מורת רוח ליצחק ולרבקה. זוהי דעת רבי אלעזר. אבל אליבא דרבי יהושע בן לוי, שאמר שעשו נתן דעתו להתגייר, ומחלו לו על כל עוונותיו, א"כ רצו להוכיח מפה, שזו הראייה שעשו אכן עשה תשובה.

בתשובה לשאלה מהקהל: יש צד לומר שזה רק בצירוף, כמו תשובה ומיתה. מהרח"ו נוקט כך בספר עין הדעת טוב ודף ל"ב.

בתשובה להערה מהקהל: נכון, בגמרא בבלי מסכת יבמות ודף ס"ב ע"ב כתוב רק 'מתפקקין עוונותיו', לכאורה משמע שזה כמו פקק, שסותמים להם, ונראה כיצד יתנהג. אבל בירושלמי כתוב 'מוחלין עוונותיו'. הפוסקים שמביאים שמוחלין, זה עפ"י הירושלמי. אה"נ, יכול להיות שהבבלי חולק על כך.

עניין אמירת ברכת האירוסין ע"י החתן, קירוי הברכה לחתן, המנהג בתימן וכיצד יש לנהוג כיום, והאם שייך דין בטל הטעם לא בטלה תקנה בעניין זה.

ברצוני לברר בס"ד שני דברים, בענייני אירוסין ונישואין, הנוגעים להלכה למעשה בזמנינו.

ראשית, לגבי ברכת האירוסין, בעניין קירוי הברכה. כידוע, שיטת הרמב"ם [פ"ג מאישות ה' כ"ג] שהחתן צריך לומר את ברכת האירוסין. לדעת הרמב"ם, ברכת אשר קידשנו במצותיו והבדילנו מן העריות ואסר לנו את הארוסות וכו', זו ברכת המצוה, וממילא החתן בעצמו צריך לברך ברכה זו. כך שיטת הרמב"ם וסיעתו. אולם הרבה פוסקים חולקים על כך ואומרים, שזו אינה ברכה על מצות הקידושין, לא מברכים אשר קידשנו במצותיו וציוונו על הקידושין, אלא זהו רק שבח של עם ישראל שמתרחקים מהעריות. זו ברכת השבח, ולא ברכת המצוה, ולכן אינה מוטלת דוקא על החתן המקיים כעת את מצות הקידושין, אלא גם אחרים יכולים לומר זאת. לכן נוהגים בד"כ בכל תפוצות ישראל, שהרב מסדר הקידושין הוא שאומר את ברכת האירוסין. אולם הרמב"ם סובר, שזו ברכה לבטלה אם הרב יאמר אותה, וצריך שהחתן יאמר זאת. כך נראה לכאורה מתוך דבריו, ורבינו אברהם בן הרמב"ם כותב בלשון זאת. אבל מי שיראה, דייקתי בספר שע"ה וחלק נישואין סי' ר"ו סעיף ל"ד, שהוא לא כתב שזה אסור, אלא שזה לא ראוי, משמע שיש פה צדדים.

בכל אופן, אבותינו בדורות הראשונים נהגו כך, שהחתן הוא זה שמברך ברכה זו. כך רואים

בתכאליל הראשונות, כתוב שם שהחתן היה מברך. אבל בדורות האחרונים נהגו, שהרב מקרא את החתן. דהיינו, הדורות הראשונים היו חכמים ובקיאים, וכל חתן היה מתכונן, ובא ואומר זאת בפני הציבור. הרי אבותינו מעולם לא לקחו ספר כדי לברך ברכה, כי לקרוא מתוך ספר זה היה נחשב בושה וחרפה, לכן החתן היה צריך ללמוד לפני כן את הברכה על-פה. אבל בדורות שלאחר מכן, כשבאו לחתונה, ראו כשהחתן אומר אשר קדשנו והבדילנו וכו', מתבלבל, והיה מצב לא נעים, בושה לעיני כל הקהל, לכן החליטו שיקרו את החתן. דהיינו, הרב אומר לו ברוך אתה, והחתן חוזר ברוך אתה. וכן ע"ז הדרך, הרב אומר שם ה', מלך העולם, אשר קידשנו במצותיו, והבדילנו מן העריות, הכל במנגינה כמובן, והחתן חוזר אחריו. כעין מה שמקרים את הכהנים. כמובן שהדבר תלוי לפי חכמת החתן. אם הוא יכול להגיד לו כמה מלים, הרב אומר לו כמה מלים ביחד. ואם הרב רואה שקשה לו, הוא אומר לחתן מלה במלה. ישנם אפילו שקירו את ברכת בורא פרי הגפן, אעפ"י שהברכה בעצם אינה קשורה לברכת האירוסין. בד"כ לא קירו את ברכת בורא פרי הגפן, כי ברכה זו כל חתן יכול להגיד. כולם יודעים אותה, מפני שברכה זאת שגורה בפי כל. אבל ברכת האירוסין, היא בד"כ רק פעם אחת בחיים, א"כ אפילו שהחתן יתכונן, אבל מתוך ההתרגשות ואימתא דציבורא, עלול הוא להתבלבל. לכן קירו אותו, כדי לא לבייש את מי שאין לו. כך נהגו אבותינו.

הסיבה היא, לפי שאלו הן אחוז שזו הברכה של-חתן. זה לא כמו שבע ברכות, שאותם הרב או הרבנים מברכים, כיון שאלו ברכות לחתן ולכלה. אבל ברכת האירוסין, זו ברכה של החתן, ממילא צריך לקרות אותה. וגם את הזכרת שם ה' אפשר לקרות לחתן, כיון שזה נחשב כמו גדול המלמד קטן, זהו דרך לימוד. וכיון שא"א לחלק בין חתן ת"ח ובקי שהוא יגיד לבד, וזה שלא יודע יאמרו לו בקירו, כיון שזאת תהיה בושה לחתן, וא"א לבייש את אלו

עונה הרמב"ם, שזו לא ברכה לבטלה, מפני עיקר התקנה. ואע"פ שלא יהיה בקהל מי שאינו בקי, כמו שתיקנו הקידוש בבית הכנסת והיה עיקר זה מפני האורחים, והתחייבו לומר זה בכל בתי כנסיות ואע"פ שאין שם אורחים, וכמו שתיקנו ברכה אחת מעין שבע בשביל המתאחרים לבוא בבית הכנסת ונתחייבו לאמרה תמיד, ואע"פ שהיו כל הקהל. הרמב"ם אומר יסוד חשוב, שצריך ללמוד זאת להרבה מקומות אחרים, להקיש לנושאים הדומים לזה, כל דבר ודבר הנתקן בשביל דבר אחר, אין עניינו שלא נעשית התקנה ההיא עד שיהיה שם אותו דבר שנתקנה בשבילו, רק עניינו שנעשה התקנה על כל פנים, גזירה שמא יהיה שם אותו דבר שנתקנה בשבילו. וצריך שיובן זה העניין שאם לא כן היו החכמים נותנים דבריהם לשיעורים, והיה צריך בכל תפילה לחפש כל איש ואיש בבית הכנסת האם הוא בקי או לא. אומר הרמב"ם, כשחז"ל עשו תקנה, גם כשאין את סיבת התקנה, התקנה נשארה קיימת, ואפילו שמדובר בברכות. כיון שלא מצינו שחז"ל אמרו שצריך לראות האם יש פה עם הארץ או אין, אם יש משהו שאינו בקי בתפילה. אותו הדבר לגבי קידוש, שתיקנו חכמים לקדש בבית הכנסת מפני האורחים, גם אם אתה יודע שאין אורחים. התקנה היא בגלל האורחים, אבל אחרי שזו התקנה, לא צריכים לחפש אם יש אורחים או אין. כך צריך לנהוג באופן קבוע, גם כשברור שאין אורחים.

שאלה מהציבור: א"כ למה לא עושים היום קידוש בביהכ"נ?

תשובת מרן שליט"א: זו שאלה טובה, וכבר הב"י דן בעניין זה. אה"נ יש כאלה שאמרו, שאפי' בזמנינו צריך לעשות. אבל כיון שלמעשה, כל העניין של האורחים, מצריך שהם גם יאכלו באותו מקום, כי צריך קידוש במקום הסעודה, ובזמנינו אין בכלל אורחים האוכלים בבית הכנסת, א"כ אין את יסוד התקנה. בזמן חז"ל, היו אורחים, רק לא תמיד, א"כ דנו על המקרים שהם המיעוט, שלא היו

שאינם יודעים. וגם היודעים, לפעמים מתבלבלים. לכן הנהיגו תקנה כללית, לקרות את כולם.

בדורינו, כתבתי בשע"ה [שם דף קמ"ה הערה ש"א], שחושבני שאין מקום למנהג הקירוי, ואדרבה אולי הדבר אפילו אסור. אפשר לראות זאת באריכות בספר, אולם אגיד זאת בקיצור. דהיינו, הסיבה שתיקנו את הקירוי, כדי שלא לבייש את מי שלא יכול כי אינו יודע. אבל בזמנינו, מי שלא יודע, הוא בעצמו לא רוצה להגיד. אין לו שום בושה, כי הרבה נוהגים שנותנים לרב לברך. שום חתן לא יתבייש אם הרב יגיד את הברכה. א"כ מה שכעת אתה בא לקרות את החתן, אומר לו ברוך אתה, ואומרים את שם השם פעמיים, זה ח"ו הזכרת השם לבטלה, כי אין כיום את סיבת התקנה, שנתקנה כדי לא לבייש את מי שלא יכול או לא יודע. אבל בזמנינו, מי שלא יודע, יגיד לרב שיברך, אין לו בזה שום בושה, אדרבה הוא אפי' לא מרגיש בזה כלום. זו נקודה אחת שיש לעמוד עליה.

כמו כן, ברצוני לעמוד על עניין ברכת האירוסין, ועוד מעט נראה שהדבר קשור לתשובת הרמב"ם, אותה הביא בספר באר מרים ודף רי"ז. הוא טוען, שעניין הקירוי לחתן שייך גם בזמנינו. כנראה ישנם כאלה שעושים זאת עד היום, לא שמעתי זאת בבירור, אבל לפי מה שהוא כותב כנראה ישנם הממשיכים בזה. ולטענתם הם מביאים את תשובת הרמב"ם. אקרא לכם זאת מתוך הספר [דף קי"ז] מן הראוי להחזיר עטרה לישנה כדין וכמנהג, שהחתן דוקא יברך ברכה זו על ידי קירוי כמנהג אבותינו. והנימוק שלו, הרמב"ם כותב בתשובה לענין חזרת התפילה, קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפילה, שאלו אותם, האם ירד ש"ץ להתפלל? הרי חז"ל תיקנו תפילה בלחש וחזרה בקול רם, כדי להוציא את אלה שאינם בקיאים. אבל אם אנו רואים שכל הציבור בקיאים, אין פה עם הארץ אחד, או אפי' כולם ת"ח מקטנם ועד גדולם, האם צריך חזרת הש"ץ או לא? שאלו זאת את הרמב"ם.

אורחים. אבל אצלנו, אף פעם אין אורחים שאוכלים בבית הכנסת. גם לגבי הברכה של מעין שבע, אצלנו עיקר התקנה אינה קיימת בכלל, אבל שם יש לכך סיבה אחרת. כבר דנו בשאלות אלו, ואכמ"ל.

אולם כעת תראו, חושבני שההבדל הוא עצום. הבדל שמים וארץ. דהיינו, מה שאבותינו תיקנו לפני כמה מאות שנים, העניין של קירוי ברכת האירוסין לחתן, אי אפשר להשוותה לתקנת חז"ל. אם חז"ל אמרו תקנה, אמרינן בטל הטעם לא בטלה התקנה, כפי שדיברנו בעבר ומוצש"ק תולדות ה'תשע"ג, אבל וכי על דברי החכמים האחרונים אמרינן נמי שאם בטל הטעם לא בטלה התקנה? לא שמענו דבר כזה. רק על חז"ל, צריך מניין אחר להתירו. בפרט פה, שיש עניין של ספק ברכות לבטלה, לבוא ולומר שבגלל שתיקנו זה יישאר כך, אפילו שהסיבה בכלל אינה קיימת? נראה לי שזה תמוה מאד. יש פה חשש גדול של הזכרת שם שמים לבטלה. ואין בכלל מה לדמות את העניינים אחד לשני.

ישנו דבר שאולי דומה לזה קצת, בעניין של נר חנוכה. הזכרנו באחד השיעורים הקודמים [מוצש"ק וישלח ה'תשע"ג] את מש"כ בשו"ת דבר יהושע, לגבי ההדלקה בתוך הבתים. כידוע, ישנם כאלה הסוברים, לא להדליק בזמנינו בחוץ, אפילו שאין לנו סכנה מפני אומות העולם. דהיינו, היה נידון האם להחזיר את תקנת חז"ל לישנה, להדליק בפתחי הבתים מבחוץ, או שלא. הרי עיקר תקנת חז"ל היתה להדליק בחוץ, אלא שכבר בדורות הראשונים התחילו להדליק בפנים, מפני הסכנה. לפני מאה וחמישים שנה, התחילו בירושלים להנהיג להדליק בחוץ, והדבר התפשט בזמן האחרון. מאידך ישנם טוענים, כיון שבדורות הראשונים תיקנו להדליק בבתים, מפני הסכנה, א"כ תקנה זאת נשארת לדורות. זה כבר לא תקנת חז"ל, א"כ למה זה נשאר לדורות? אלא מפני שבעצם לא השתנתה פה תקנת חז"ל. היתה בהתחלה תקנה להדליק בחוץ, ואח"כ אמרו תקנה

להדליק בפני בני הבית, שיהיה פרסום הנס לבני הבית.

אך יש לחלק. ראשית, לא מדובר פה על ברכות לבטלה. שנית, התקנה בעצם מתקיימת, אתה רק אומר שאפילו שבזמנינו אולי הסיבה הזאת כבר אינה קיימת, אבל מאחר שכבר תיקנו להדליק בתוך הבית ולא בחוץ, א"כ גם במשך הדורות הבאים צריכים להמשיך את התקנה כפי שהיתה בדורות ההם. אבל זה לא דומה לנושא שלנו. אני לא מדבר לפי כל אלו החולקים על דבריו, שאינם מקבלים בכלל את סברת הדברי יהושע. אני אומר אפילו לפי שיטתו, התקנה אכן נשארת, רק במקום שידליקו בחוץ, מדליקים בפנים. משא"כ פה, יצרו תקנה חדשה של קירוי, לפי המצב שהיה בזמנם. ומאחר ובדורות שלנו זה כבר לא קיים, א"כ לגבי תקנה זאת, כשאין את הטעם, התקנה מתבטלת.

לגבי מיהו המברך את ברכת האירוסין, כתבתי על כך בשע"ה וחלק נישואין סי' ר"ו סעיף ל"ד, אקרא לכם את הסעיף כדי שהדברים יהיו מסודרים. הרי כתוב, כל תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל, בשביל שמשנתו אינה סדורה בפיו. דהיינו, צריך שהיסוד יהיה ברור. ואחרי שהיסוד ברור, אפשר להתחיל לבנות עליו. אבל אי אפשר לעשות כן, אם היסודות קלושים. כתבתי בס"ד כך, דעת רבינו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך כי אין ראוי שיברך אחר את ברכת האירוסין, אלא המקדש עצמו, כי הוא העושה את המצוה. ואין זה דומה לשבע ברכות (עיי' לקמן סעיף ס"א), כי הן שֶׁבַח ותפילה להשם יתברך בעד החתן והכלה וישראל. וכן היה מנהגינו בקהילות קודש תימן יע"א מקדם, שהחתן עצמו בירך. אלא שבדורות האחרונים הנהיגו ברוב קהילותינו שהרב מסדר הקידושין מקרא אותו פיסקא פיסקא, ובכלל זה השמות הקדושים, ואפילו אם הוא תלמיד-חכם, כדי שלא לבייש את מי שאינו בקי, או שמא יטעה ויתבלבל מתוך טרדתו והתרגשות ליבו, מפני אימת הציבור הנאספים סביבו. אך יש קצת שנהגו שהרב

אתה מקרא אותו. אבל ששניים יברכו, אחד בקול רם ואחד בלחש, זה לא שייך. הדבר מוסבר פה למטה בהערה רצ"ט. זאת טעות, של מי שרצה להנהיג זאת. אלא החתן צריך לשתוק ולכוון ליבו, והרב יברך ויוציא אותו ידי חובה. ממילא, גם לפי הרמב"ם הדבר טוב. אמנם מה שכתבנו פה הוא לכאורה דבר חדש, אבל בעצם זהו דבר המבוסס בפוסקים, ששלוחו של האדם כמותו, וא"כ הרב מברך כדי להוציא אותו.

ואכן, מצאתי במפורש כמה אחרונים שכתבו כך, ואפילו בדעת הרמב"ם. ציינתי פה בהערות [הערה רצ"ז] את ספר ויקרא אברהם וספר נהר מצרים ואוצר הפוסקים וכו', וגם מצאתי שמדוייק כך מתוך דברי מהרי"ץ בעץ חיים ודף קפ"א ע"ב ד"ה וסו"א. למרות שמהרי"ץ כותב שהרב מברך, ואינו מזכיר את מנהג הקירוי, כי כנראה בזמנו ובמקומו לא היה מנהג זה. אבל בדורות שאנחנו מכירים נהגו כך, הדורות שאחרי כן, וגם בצנעא נהגו כן. מהרי"ץ מזכיר זאת בקונטרס על הלכות קידושין, בשם מהר"ר יצחק ונה. אבל בעץ חיים אינו מזכיר זאת. מי שלומד רק בעץ חיים, לא יודע בכלל שיש עניין של קירוי. אבל בפועל, כך נהגו. אולי בזמן מהרי"ץ לא נהגו כך, בזמנו הרב הוא שבירך, אבל בכ"ז מהרי"ץ אוחז כי אפשר שהרב יברך כדי להוציא את החתן. והראיה, שהוא מביא כך בשם ספר החינוך בפשיטות, ואינו מעיר עליו כלום. הוא כותב כך, חז"ל חייבו לברך על מצוה זו, המקדש או אחר בעבורו. החתן מקדש, או אחר בעבורו. והוא עונה אמן, כדרך שמברכין על כל המצוות. מצאנו פה במפורש, שמהרי"ץ מסכים לדבר זה, שישנה אפשרות לברך בעבור החתן. על זה הסתמכנו כשקבענו כך להלכה למעשה.

בסופו של דבר, כתבתי שמצאתי כך במפורש בתשובת הרמב"ם. הוא כותב כך, ראוי לברך ברכת האירוסין בתחילה וכו' עובר לעשייתן. כלומר, כיון שלפי שיטת הרמב"ם זו ברכה על המצוה, א"כ כל הברכות מברך עליהן עובר לעשייתן, דהיינו קודם עשייתן. כמו שכתוב

מסדר הקידושין הוא המברך. גם בתימן, היה מנהג כזה במיעוט מקומות, כפי שנוהגים היום כולם. כדעת החולקים על הרמב"ם וסוברים שלא נתקנה ברכה זו על מצות הקידושין, שהרי אין אומרים אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על הקידושין, אלא היא שבת והודאה על קדושתם של ישראל, ונמצא שאינה מוטלת על החתן. וכן נתפשט המנהג בזמנינו כאן גם בקהילותינו, כמעט אצל כולם. ויש להם על מה שיסמוכו, כי גם לפי מנהג אבותינו כדעת הרמב"ם הנזכר לעיל, יכול הרב לברך במקומו, לפי ששלוחו של אדם כמותו, על כן יתכוונו שהוא מוציא בזה ידי חובתו. וכיון שמן הסתם אין החתן יודע זאת, על כן ראוי שהרב מסדר הקידושין יודיענו קודם הברכה שישמע ויתכוון לצאת ידי חובתו בברכותיו. ודוקא בשמיעה, אך לא יוציא בשפתיו אפילו בלחש. ולא עוד אלא שזה עדיף מבחינה מסויימת, הואיל והחתן טרוד ואינו יכול לברך כראוי בכוננת הלב. ומכל מקום אם החתן רוצה לברך לעצמו, ולפי העניין אין בזה חשש יְהָרָא, אין למחות בידו:

דהיינו, כתבנו פה, נכון שהרמב"ם אומר שהחתן יברך, אבל זהו לאו דוקא, כי הדבר תלוי. אם הרב מברך את ברכת האירוסין כפי שהוא מברך את שבע ברכות הנישואין, שהכל ברא לכבודו ויוצר האדם וכו', שאותם אינו מברך כדי להוציא את החתן, א"כ אה"נ זו תהיה ברכה לבטלה, כי לפי דעת הרמב"ם זוהי אינה הברכה שלו אלא של החתן. אבל אם הרב יברך זאת ויכוון כדי להוציא את החתן ידי חובה בברכה שלו, הוא אומר לחתן, תקשיב, כלומר אל תסתכל ימינה ושמאלה, איך מצלמים ומה עושים, רק תקשיב לברכה, א"כ שלוחו של אדם כמותו. אבל שלא יאמר החתן את הברכה בפיו יחד עם הרב. ישנם כאלה שטעו בכך, חשבו לעשות מעין הקירוי, שהחתן יגיד יחד עם הרב. אבל באופן זה, אחד מהם אומר ברכה לבטלה, אי אפשר ששניהם יברכו אותה ברכה. ע"י קירוי שייך לעשות כן, אם

שהרמב"ם סובר שזו ברכה על המצוה, ולכאורה צריך החתן לברכה, אבל הרמב"ם מביא זאת ולא אומר על כך כלום.

בא ספר באר מרים [עמ' רט"ז] ואומר, שהדבר לא נראה לו. בגלל שהלשונות אינם מדוייקים. דהיינו, הרמב"ם מדבר גם בלשון רבים וגם בלשון יחיד. א"כ הוא רוצה לומר, מה שכתוב 'מברכים', הכוונה שנותנים לחתן שיברך. והראיה היא, כי בהמשך כתוב 'וטועם' ונותן 'ומברך'. הרי כתוב שם כך, וטועם, כדי שלא תהא ברכה לבטלה. ונותן לה קידושין. מי נותן את הקידושין? הרב? ודאי שמדובר על החתן. ואח"כ כתוב, במצרים ראינו שמארס, ואח"כ מברך ברכת האירוסין. מי מברך? החתן. א"כ כותב ספר באר מרים, הרי שלשון רבים ויחיד לא מדוקדק בלשונו. והמשמעות להיפך, שהחתן מברך ולא החכם מסדר הקידושין. וכן כתב הנודע ביהודה וז"ל, הרמב"ם כתב בתשובה, שאם אחר מברך הוי ברכה לבטלה, רק החתן עצמו יברך. ונראה שכוונתו לדברי רבי אברהם בנו, הסובר כך בדעת רבינו. הרי אין תשובה הרמב"ם כזאת, רק שרבינו אברהם בן הרמב"ם, בחידושיו הנמצאים בתחילת ספר מעשה רוקח, כותב כך בשם אביו. הנודע ביהודה [תניינא אבן העזר סי' א'] שכתב 'הרמב"ם בתשובה', כנראה כתב זאת מהזיכרון. זה לא הרמב"ם בעצמו, אלא בנו הוא שהעיד בשמו. והוא אומר, שזו ברכה לבטלה.

אולם ברצוני להסביר זאת, תשימו לב ותראו, כיצד לשון הרמב"ם מדוקדק בתכלית, מה שכתב בלשון רבים ומה שכתב בלשון יחיד, רק שצריכים קצת להתעמק בכך.

הרמב"ם כותב כך, מפני זה היו גדולי הרבנים בערינו מברכים תחילה על כוס אחד ברכת אירוסין. כמו שאמרנו, הרב בירך, ולא החתן. כך בספרד היו נוהגים. וטועם, כדי שלא תהא שמי שנותן את הקידושין זה חתן, אבל אם הרמב"ם מדבר על הרבנים, אז הרמב"ם היה צריך להגיד 'מברכים וטועמים כדי שלא תהא ברכה לבטלה'. למה הרמב"ם כתב 'וטועם'?

ויעבור את הכושי, הקדים את הכושי, א"כ צריך לברך 'עובר לעשייתך'. ממילא אי אפשר שהחתן יקדש, יתן לכלה את הטבעת או את הפרוטה ויגיד לה 'הרי את מקודשת לי בטבעת זו וכו', ולאחר מכן יגיד את הברכה. זה כבר נגמר. אם הוא כבר קידש, הכלה כבר קיבלה את הקידושין, א"כ מה שהוא מברך כעת זו ברכה לבטלה, כי הוא כבר עשה את המצוה. א"א לברך אחרי שהמצוה כבר נגמרה. צריך לברך לפני כן, עובר לעשייתך. ואח"כ יברך שבע ברכות, או על כוס אחר או על אותו כוס. לא חייב לעשות את השבע ברכות עם כוס שני, אפשר לעשות על הכוס הראשון. דהיינו, אפי' אם טעמו מהכוס הראשון, אפשר לעשות עליו אם רובו מלא, וגם אם הוא חסר, אפשר להשלים עליו באותו כוס. אומר הרמב"ם כך, ומפני זה היו גדולי הרבנים בערינו, מברכים תחילה על כוס אחד ברכת אירוסין. כידוע הרמב"ם היה בספרד, ובגלל כל השמדות והצרות הוא ברח בסוף והגיע למצרים, א"כ הוא אומר ש'בערינו', דהיינו בספרד, היה מקובל לברך על כוס אחד ברכת אירוסין, וטועם, כדי שלא תהא ברכה לבטלה. ונותן לה קידושין מיד. אני קורא לכם קודם את לשונו ואח"כ נדייק ברמזי המלים. ומביאים כוס אחר, ומברך עליו שבע ברכות. וזה שראינו במצרים שמארס ואח"כ מברך ברכת אירוסין ונישואין על כוס אחד, ודאי טעות הוא מהם. מה שאני רואה פה במצרים, נוהגים מנהג טעות, כי החתנים היו מארסים, דהיינו נתנו קידושין לכלה, פרוטה או טבעת או כוס יין, לא משנה, דבר שקידש אותה, ואח"כ החתן בירך את ברכת האירוסין והנישואין על כוס אחד, גם שבע ברכות על אותו כוס. וברכה לבטלה היא. שהם מברכין על המצוה אחר עשייתה, ואין ראוי לעשות כן, ולא לנהוג במנהג זה. דייקנו מהתחלת תשובת הרמב"ם, הוא כותב במפורש, שגדולי הרבנים בערינו, דהיינו בספרד, מברכים תחילה על כוס אחד ברכת אירוסין. כתוב 'מברכים', במפורש, דהיינו שהרב בירך את ברכת האירוסין. אפילו

מה שכתב הרמב"ם בלשון יחיד ובלשון רבים, הכל מסודר כהוגן וכשורה.

ביארנו קודם, שבעל נודע ביהודה שכתב כך בשם הרמב"ם, כתב זאת מתוך הזיכרון. אולם גם לגבי מה שהוא עצמו כתב, הדבר צריך ביאור. הנודע ביהודה ותניינא, אהע"ז סי' א"ז דן לגבי חתן חרש, כיצד הרב יכול לברך לחרש ולהוציא ידיו חובה, הרי אינו שומע? איך הוא מוציא אותו ידיו חובה? הוא דן בכך ואומר, שאולי הוא יקדש בלי ברכה. הוא כותב כך, בנישואי חרש, אני מסופק בברכות, כי ברכת אירוסין על החתן לברך. והרמב"ם בתשובה כתב שאם אחר מברך, הוי ברכה לבטלה, רק החתן בעצמו יברך. ומנהג ישראל אינו כן, והמסדר קידושין מברך. וכתב הבית שמואל, שהוא מטעם שלא לבייש את עם הארץ שאינו יודע לברך, ועל כל פנים עיקר הברכה להוציא את החתן. הרמב"ם הרי אומר שתמיד החתן מברך, א"כ לשיטת הרמב"ם בודאי זה הכי טוב, שהחתן מברך, אילו לא היתה לנו את הבעיני של לא לבייש את מי שאינו יודע. אבל לא מדובר באופן שהרב מכווין להוציא את החתן, אלא כשהרב מברך לא בשביל להוציא את החתן, אלא על דעת עצמו, א"כ אכן זוהי ברכה לבטלה לשיטת הרמב"ם. אבל כשהרב מכווין ומתכווין להוציא את החתן, על כך אין לנו שום ראיה מדבריו. הנודע ביהודה לא נכנס לכל הפרטים האלה, כפי שהרמב"ם לא נכנס אליהם. אם כן מובן, שגם דברי הנודע ביהודה אינם בסתירה לדעת הרמב"ם.

בכל אופן, יש לנו הרבה אחרונים שכתבו במפורש בדעת הרמב"ם שהדבר מועיל, וגם מהרי"ץ כפי שהבאנו, ולזה בעל באר מרים לא התייחס כלל, ולא ענה על כך. אלו דברים יותר מפורשים. א"כ ברור, שמבחינת הלכה למעשה הדבר חלק, ואין בכך שום קושי.

האם נכונה השתתפות הקהל בחלק מברכות שבע ברכות, מנהג ק"ק תימן והשינוי שחל בארץ ישראל בעניין זה, והאם המברך צריך לחזור שוב על מלים אלו שהקהל אמרו.

א"כ אחת מהשתים, או שהרמב"ם סובר, וכך בעצם האשכנזים נוהגים, שהרב המברך את ברכת הקידושין אינו טועם מהכוס, הוא רק נותן לחתן ולכלה לטעום. בכמה ספרים מובא בשם הגר"ח מבריסק, שהוא היה שופך קצת יין על היד שלו, על האצבעות, ונותן להם, אבל אח"כ הוא היה טועם. יש בזה קצת נידון. בכל אופן, 'טועם' הכוונה לחתן. ומה הפירוש טועם? זהו כמו שעושים לפעמים ביוה"כ, או בימים של תענית, בזמן שהמברך אינו יכול לטעום, נותנים לאחד התינוקות שיטעם או לילדת. דהיינו, הרבנים בירכו, אבל לגבי הטעימה, לא חייב שהרב יטעם אלא מספיק שהחתן יטעם. מבחינת ברכה לבטלה, כיון שאני מוציא אותו ידיו חובה, א"כ אני יכול לתת לחתן לטעום. ואח"כ החתן נותן לה קידושין מיד. עד כאן, הלשון מדוייק. ומביאים כוס אחר, ומברך עליו שבע ברכות. כתוב 'מברך', וזה בודאי מדוייק, כי את שבע הברכות לא מברך החתן, אלא הרב, א"כ יפה אמר בלשון יחיד. שלא תאמר כי הם המביאים את הכוס יברכו, שזה לא נכון. ומובן מאליו שהחכם הוא המברך. אח"כ כתוב, וזה שראינו במצרים שמאדם ואח"כ מברך ברכת אירוסין ונישואין על כוס אחד, ודאי טעות הוא מהם וכו'. דהיינו, במצרים היה מנהג לארס, לתת את הקידושין ואח"כ לברך. והם נהגו שהחתן מברך. החתן אירס והוא בעצמו גם בירך. כיון שהוא כבר התחיל להגיד 'אשר קידשנו במצותיו והבדילנו מן העריות וכו', א"כ הוא המשיך להגיד גם את כל השבע ברכות, שהרי אצלם הם עשו הכל על אותו הכוס. לכן הרמב"ם המשיך בלשון יחיד, כיון שאצלם במצרים כך היה המנהג. מובא בספרים, שהרמב"ם כעס על חתן שבירך שבע ברכות לעצמו. אבל כל זה, בגלל שמפרידין כוס אירוסין לבד, וכוס נישואין לבד. אולם לפי המנהג במצרים, בכל אופן בזמן שהרמב"ם בא לשם, שבירכו הכל על כוס אחד, א"כ החתן בירך על הקידושין, ואח"כ המשיך את שבע הברכות. החתן עשה את הכל בעצמו. שני הדברים נעשו על ידי אותו אדם. יוצא א"כ, כי

נסיים בהערה קטנה, ממש בקיצור, כי עניין זה נוגע לשבע ברכות, שגם אנו בעז"ה נאמר פה לאחר השיעור. הדבר נוגע לרבים, בהרבה מקומות.

כידוע, מקובל בציבור אצל כולם, שהציבור משתתף יחד באמירת שבע ברכות. דהיינו, המברך מתחיל ברכת 'אשר יצר את האדם', וכולם משתתפים איתו. וכן 'שוש תשיש', כולם משתתפים איתו. וכן 'שמח תשמח', כולם משתתפים איתו. גם בברכת 'אשר ברא ששון ושמחה', כולם משתתפים איתו.

צריכים לדעת, דור זה אינו יודע, אבל בתימן הדבר לא מקובל כלל, אלא הרב בירך את כל השבע ברכות מהתחלה ועד הסוף, והציבור לא השתתף בכלל באמירתו. ביררנו עניין זה, אצל כל הרבנים הזקנים. לצערנו, היום כבר כמעט אין את מי לשאול...

מאידך, בארץ ישראל התקבל כבר מנהג זה, עד שאפי' כשאומרים לאנשים שבתימן לא נהגו כן, הם מתפלאים. איך יכול להיות שבתימן לא נהגו? הרי זה כ"כ נהוג בפשיטות אצל כולם. אבל כשהם מקיימים 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך', מתברר להם שאין הכי נמי, לא נהגו כך בתימן. אלא שדבר זה התקבל, כי הוא מוסיף בשמחה. אינני יכול לבוא ולומר לאנשים, אל תעשו זאת. כי היום, אחרי שכבר נהגו כך, אם הציבור לא ישתתף, הברכות ייראו בלי טעם ובלי ריח.

מצד שני, ישנה בעיני חמורה בדבר, כיון שחלק מהברכה נאמרת על ידי המברך, וחלקה על ידי הציבור. וכאן כבר נכנסים למחלוקת הפוסקים, בעניין ברכה שחציה בשמיעה וחציה באמירה, האם יוצאים בה יד"ח או לא. לכן אמרנו, שהמברך צריך לחזור על הברכה. דהיינו בסדר, הציבור יכול להשתתף ולומר 'אשר יצר', שיהיה שמחה וששון, אבל אח"כ המברך יחזור על כך, אשר יצר וכו', בפני עצמו. אבל לצערנו, הרבה לא נוהגים כך ואינם עושים זאת. והסיבה היא, כיון שמנהג זה נכנס כבר, כך נהגו.

לפענ"ד, אין לעניין זה תוקף של מנהג, כי זהו מנהג שנהיה רק פה בא"י. כידוע לכם, הרבנים התימנים פה בא"י, היתה ידם כושלת. ראיתי הרבה כתובות מהרבנים הראשונים שהיו פה בארץ, אפילו כתובות, עשו בנוסח של אשכנזים או של ספרדים. ראיתי עליהם חתימות אפילו של רבנים חשובים, ולא האמנתי למראה עיני. עשו את כל סדרי הקידושין לפי המנהג פה בא"י, אפילו כתובה בנוסח תימני לא היה בימים ההם, ולא נתנו להם לעשותה. א"כ הם לא יכלו להנהיג את מה שצריך, ובלאו הכי הדור חלש מבחינה רוחנית, הן בזה והן בכל כיוצ"ב, וההנהגה חלשה. ממילא לא נראה לי שאפשר לתת תוקף של מנהג, למנהג שהתחיל פה בא"י.

אולם מאידך, הראוני בחוברת שיצאה בשם הלכה ומסורה [ענייני נישואין קובץ "תשע"ב], ששם כתבו על עניין זה.

דרך אגב, כתוב שזה כתב עת תורני ליהדות תימן, א"כ חושבני שצריך לדייק פה משהו. אם זה ליהדות תימן, אין אצלנו את המלה הזאת 'מסורה'. כידוע, מסורת סייג לתורה. אין דבר כזה מסורה. מקובל להגיד בעברית חכמי המסורה, אבל אצלנו מקובל להגיד 'מוסרה', דהיינו שמוסרים את המסורת דור אחר דור. א"כ, אם זה נוסח תימני, צ"ל הלכה ומסורה. אין מסורה, יש או מסורת או מוסרה. זו הערה צדדית.

בכל אופן, הביאו פה [בדף קנ"ה] בשם כמה מרבני זמנינו, שהם כותבים שיש מנהג בכמה מקומות, כגון מנהג שרעב לומר עם המברך ברכת אשר ברא וקול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה. ויש מישהו אחר שאמר, שישנם מקומות שאמרו את הברכה עם המברך. ויש הרבה מחוזות שאמרו ברכת 'אשר יצר את האדם', וברכה אחרונה 'אשר ברא', אבל 'שוש תשיש' ו'שמח תשמח', המברך אומר לבד. כך יוצא לפי דבריהם. אינני יודע אם זה נכון או לו, קשה כבר לאמת זאת, כיון שלצערנו נתמעטו הרבנים הזקנים שהיו בתימן, אינני חושב שיש מישהו היום היודע וזוכר היטב שאפשר לשאול

להשתתף? תשתתפו, אבל לא בהזכרת שם ה', אלא תתחילו מ'מלך העולם'. וכן בספר שע"ה הבאתי עוד כמה ספרים שמביאים זאת, שהקהל משתתף בשבע הברכות. דהיינו, נכון שבזמנינו בד"כ מקובל שמשותפים רק בברכת אשר ברא, אבל כמדומני שמנהג המרוקאים הוא, להשתתף גם בברכות הנוספות, ואפילו בקידוש בלילי שבתות.

כלומר, חלק מן הרבנים התימנים שהיו פה בא"י, הם שהנהיגו זאת. נודע לי כי הראשון שהנהיג זאת, הוא הר"ר רפאל אלשיך זצ"ל שהיה רב בתל-אביב, היתה לו קצת נטייה לספרדים, בפרט שאשתו בזיווג שני היתה ספרדייה. דרך אגב, הוא גם עשה שינויים במנגינות, אפילו מנגינות של תפילות הוא לקח קצת ממנגינות הספרדים, ואפילו את קריאת התורה היה קורא בבית במבטא ספרדי. טוב, זה מפני שלום בית. בכל אופן, הוא הנהיג אצלנו את מנהג זה של הספרדים, כנראה המרוקאים, ארצות המערב וכדו', והם נהגו להשתתף ולומר את כל הברכות. ולפי איך שהוא הנהיג, נכנס הדבר אצל התימנים, לפי הנהגתו. במלים אחרות, אין ראייה ממה שהיום בד"כ הדבר לא מקובל, כי דבר זה נכנס לתימנים מהנהגה של קהילות ספרדים מסוימות. אפשר לברר זאת. בכל אופן בספרים הדבר בודאי מוזכר, כבר לפני מאתיים שנה, שהיה מנהג כזה אצל הספרדים. א"כ, גם אם ישנן קהילות בתימן מסוימות ובודדות שנהגו זאת, כגון שרעב, או כמה מקומות בודדים שאינם כ"כ מוכרים, א"כ כנראה הדבר בא להם מההשפעה של-ספרדים. [כמו הניגון הספרדי של ימלוך י"י לעולם, ומזמור לדוד הבו וגו' לפני מוסף שבת, שהתחיל אצלם זה מקרוב]. אולי שדרי"ם שבאו לתימן לקבץ תרומות בזמן האחרון. בכל מקרה, בודאי שזהו לא מנהג מקורי. ואין הוכחה מכך שהתימנים נוהגים להשתתף גם בברכות שעדות אחרות לא נוהגים, לבוא ולהגיד שזהו מנהג מקורי תימני, כיון שלמעשה אצל הספרדים היה נהוג עוד יותר מאיתנו, כי הם השתתפו כבר מהברכה הראשונה. כבר מברכת

אותו. כל מי ששאלנו, אמר אחרת. יכול להיות שישנם מיעוט מקומות כאלה, אבל הרבנים המובאים פה בחוברת, עיקר גידולם הוא פה בארץ ישראל. יכול להיות שזה כך, קשה להכחיש דבר כזה, אבל בכל מקרה עכ"פ זהו מיעוט גמור.

אבל הנקודה העיקרית היא, מה שכתוב בהמשך [דף קנ"ה], יש הסבורים שמנהג זה בעיקבות מנהג ספרד, שנהגו המסובים לומר חלק מברכת אשר ברא. אבל העיר רב חשוב אחד, שכיון שבשאר העדות לא אומרים עם המברך זולת ברכה אחרונה, ואילו הנהוג בינינו שאומרים עמו גם ברכת אשר יצר ושוש תשיש ושמח תשמח, נראה א"כ שלא למדו זאת משאר העדות. והדעת נוטה, שהיו מחוזות בתימן שאמרו ביחד עם המברך, ובארץ הקודש הושפעו מזה, ודו"ק עד כאן תוכן (או תורף) דבריו. ואכן נראה שכך פני הדברים, כמובא בהערה דלעיל. הוא לכאורה מביא ראייה, שהרי בעדות אחרות אומרים עם המברך רק את 'אשר ברא ששון ושמחה', א"כ איך זה שאצל התימנים אומרים גם 'אשר יצר את האדם'? הרי מה נפשך, אם הם למדו זאת מעדות אחרות, הרי הם לא אומרים את ברכות אשר יצר את האדם, ושוש תשיש ושמח תשמח. דבר זה אינו נהוג בעדות אחרות. א"כ מסתבר מסברא שהיו כאלה שכבר בתימן עשו זאת. ובא"י התערבבו העדות אחד עם השני, ומזה התקבל אצל כולם. אבל מסתבר שמקור מנהג זה הוא מתימן.

ברצוני לומר, שלפענ"ד דבר זה אינו נכון. הבאתי בס"ד את הדברים בקיצור, בשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' ע"ד אות ב', אבל אולי הם לא שמו לב. הבאתי שם את דברי החיד"א בספר מעגל טוב, שהעיר לחכמי עיר אחת, על מנהגם שהיו עונים כל הקהל בשבע ברכות. היו אומרים 'אלדינו מלך העולם, שהכל ברא לכבודו'. וכן בכל הברכות. אבל היה שם שמים לבטלה. דהיינו, הציבור היה משתתף גם באמירת השם. הוא אומר, טוב, אתם רוצים

ישהכל ברא לכבודו, השתתפו הציבור. לכן, מנהג זה הוא מפוקפק.

יהיו לכולי עלמא, בלי שום חששות ופקפוקים. לכן המברך צריך לחזור אח"כ, על כל מה שהציבור אמר. וכך שבעז"ה יתקיים, שהמברך יתברך, ברכות שמים מעל וגו'.

כשאני נמצא ומישהו אחר מברך, אינני מתחיל לומר עמו אשר יצר, וכדומה. דהיינו, אין עניין לעודד זאת, אבל במציאות הציבור עושה כך בדרך כלל. אבל, כדי לצאת מספק של ברכה לבטלה, ובפרט ש'כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, אם זה בחופה, חשוב שהברכות

ונזכה בעז"ה בקרוב לקול ששון וקול ושמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חופות חתנים ממשתה, ונערים מנגינתם. אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, והוסיף מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

דרושים

פעילים ברחבי הארץ
לרישום "מנויים לחיים".

מילגה חדשית נאה

למתאימים!

פרטים בטל'

050-4140741